

TIỂU THUYẾT “ĐIỀU KỲ DIỆU CỦA TIỆM TẠP HÓA NAMIYA” CỦA HIGASHINO KEIGO NHÌN TỪ PHƯƠNG DIỆN NGƯỜI TRẦN THUẬT

Hoàng Bạch Diệp

Thạc sĩ lý luận văn học, Trường Trung học phổ thông Đak rông, xã Hướng Hiệp, tỉnh Quảng Trị

Tóm tắt: Người kể chuyện đóng vai trò quan trọng trong tác phẩm, là người có khả năng dẫn dắt, thu tóm toàn bộ câu chuyện, khi viết về nhân vật, người kể chuyện theo sát nhân vật từ lúc nhân vật sinh ra đến lúc nhân vật mất đi, người kể chuyện được xem là “người giữ lửa” “người thổi hồn” cho câu chuyện thêm sinh động, hấp dẫn. Thông qua người kể chuyện, nhà văn thể hiện tài năng nghệ thuật của mình để khiến câu chuyện trở nên hấp dẫn và sinh động hơn. Tác phẩm “Điều kỳ diệu của tiệm tạp hóa Namiya” cuốn hút độc giả một phần nhờ vào người kể chuyện với khả năng biến hóa các tình tiết, sự việc một cách linh hoạt, khéo léo, đồng thời nhấn mạnh các chi tiết nổi bật, khiến câu chuyện có điểm nhấn và mang nhiều sắc màu đa dạng, sinh động.

Từ khóa: Người kể chuyện, nhân vật, người giữ lửa

THE NOVEL “THE MIRACLES OF THE NAMIYA GENERAL STORE” BY KEIGO HIGASHINO FROM THE PERSPECTIVE OF THE NARRATOR

Abstract: The narrator plays a crucial role in a literary work, functioning as the agent who guides and encompasses the entire narrative. In portraying characters, the narrator closely accompanies them throughout their life journey, from birth to death. The narrator is regarded as the “keeper of the flame” and the “breather of soul,” contributing vitality and emotional depth to the story. Through the narrator, the writer demonstrates artistic competence, enhancing the narrative’s vividness and appeal. A literary work engages readers partly through the narrator’s ability to flexibly and skillfully manipulate events and situations, while highlighting significant details that create focal points and enrich the narrative with diverse and dynamic layers.

Keywords: the narrator, the keeper of the flame, the character

Nhận bài: 27/12/2025

Phản biện: 19/01/2026

Duyệt đăng: 24/01/2026

I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Theo từ điển Thuật ngữ văn học: Người kể chuyện là hình tượng ước lệ về người trần thuật trong tác phẩm văn học, chỉ xuất hiện khi nào câu chuyện được kể bởi một nhân vật cụ thể trong tác phẩm. Một tác phẩm có thể có nhiều người kể chuyện, hình tượng người kể chuyện đem lại cho tác phẩm cái nhìn và sự đánh giá bổ sung về mặt tâm lý, nghề nghiệp hay lập trường xã hội cho cái nhìn tác giả, làm cho người trình bày, tái tạo con người và đời sống trong tác phẩm thêm phong phú, nhiều phối cảnh.

II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

2.1. Người kể chuyện đồng sự

Người kể chuyện đồng sự thường xưng “tôi”, “chúng tôi”, câu chuyện được kể bởi nhân vật trực tiếp nếm trải kinh nghiệm cuộc sống, nhân vật thường đóng hai vai trò: vai trò của nhân vật trong câu chuyện và vai trò của người thuật chuyện. Người kể chuyện dị sự thường có tầm nhìn hạn chế và vai trò bao quát hiện thực không lớn, người kể chuyện đồng sự chỉ đoán định được một phần nào những sự việc xảy ra trong cuộc sống và không có khả năng dự đoán, đoán định trước những sự việc xảy ra trong tương lai.

Trong tác phẩm Điều kỳ diệu của tiệm tạp hóa Namiya, nhân vật chính của tác phẩm là ba tên trộm tình cờ bước vào tiệm tạp hóa cũ để trộm cắp nhưng bất đắc dĩ lại trở thành những chuyên gia tư vấn tâm lý cho những con người từ quá khứ. Thông qua những bức thư bỏ vào hộp sữa, xuyên suốt 5 chương sách là 5 câu chuyện khác nhau gắn với những bức thư dài mang đầy tâm sự của những người bị dòn vào chân tường của cuộc sống, bế tắc trong cuộc đời, mỗi bức thư chứa đựng những tâm sự và những câu chuyện trong cuộc sống mà mỗi nhân vật phải trải qua. Tại chương 1, độc giả chứng kiến cuộc trò chuyện giữa quá khứ và tương lai giữa những tên trộm và cô gái là vận động viên tham gia thể vận hội Olympic tại Moscow, cô gái từng tâm sự: “Đây là lần đầu tiên tôi nhờ tiệm tư vấn. Tôi là Thỏ Ngọc cung trăng. Chuyện là tôi đang chơi một môn thể thao. Thành thật xin lỗi vì tôi cũng không thể nói ra tên môn thể thao này. Nói thế này có vẻ tự phụ nhưng tôi có được một số thành tích nhất định và hiện là ứng cử viên tham dự Thế vận hội tổ chức vào năm sau. Nghĩ là, nếu tôi tiết lộ tên môn thể thao thì trong chừng mực nào đó, tiệm có thể xác định được nhân thân

của tôi... Tôi đang yêu một người. Anh ấy là bạn tri kỷ, là người dìu dắt, là người cổ vũ lớn nhất của tôi. Anh ấy thiết tha mong tôi được tham dự Thế Vận Hội. Anh còn bảo sẵn sàng hy sinh bất cứ điều gì để tôi có thể tham dự. Trên thực tế, tôi đã được anh giúp đỡ về cả vật chất lẫn tinh thần, nhiều tới mức không thể đong đếm. Chính vì có hậu phương như vậy mà tôi đã cố gắng được đến ngày hôm nay và đã vượt qua được những đợt tập huấn hà khắc... Thế nhưng đã xảy ra một chuyện giống như cơn ác mộng với chúng tôi. Anh ấy đột ngột ngã bệnh. Khi nghe tên bệnh, tôi thấy trước mắt tối sầm lại. Đó là căn bệnh ung thư” Higashino Keigo, (2024).

Lựa chọn người kể chuyện đồng sự đan xen bởi nhiều nhân vật khiến cho câu chuyện trở nên đa sắc màu và thêm phần phong phú hấp dẫn, các câu chuyện trong tiểu thuyết được soi chiếu bởi nhiều góc độ, nhiều góc nhìn khiến tác phẩm được đón nhận bởi nhiều thế hệ độc giả mọi lứa tuổi, Điểm tương đồng của tác giả trong lối viết với Patrick Devlin qua tác phẩm đạt giải Femina: Yersin: dịch hạch và thổ tả, nhân vật là bác sĩ Yersin cũng trao đổi với người mẹ của mình qua các bức thư, từ đó bộc lộ rõ tâm hồn, tư tưởng của chính mình đối với cuộc đời giữa thời đại đầy biến động và bão táp.

2.2. Người kể chuyện dị sự

Gennette phân chia người kể chuyện dị sự gồm hai loại: Người kể chuyện dị sự toàn năng và người kể chuyện dị sự hạn định.

Người kể chuyện dị sự toàn năng là người kể chuyện có điểm nhìn bao quát toàn bộ câu chuyện, biết tuốt những điều xảy ra với cuộc đời của các nhân vật. Xuất hiện xuyên suốt câu chuyện và mang quyền năng của thượng đế nhìn thấy, thấu hiểu nhân vật, đây là người kể chuyện có khả năng thu tóm các sự kiện trong tác phẩm thành hệ thống và là người sắp xếp các sự kiện theo trật tự nhất định.

Người kể chuyện dị sự hạn định với khả năng kể câu chuyện hạn chế thông thường chỉ xoay quanh cuộc đời của nhân vật, biết những sự kiện xảy ra đối với nhân vật, người kể chuyện dị sự hạn định hầu như trung hòa trong tác phẩm. Trong tác phẩm văn học, người kể chuyện dị sự hạn định thường tạo ra những câu chuyện liên quan đến cuộc đời nhân vật khiến mỗi câu chuyện đó riêng biệt.

Trong tác phẩm Điều kỳ diệu của tiệm tạo hóa Namiya người đọc sẽ nhận thấy sự xuất hiện của người kể chuyện dị sự hạn định chiếm phần lớn câu chuyện, bởi mỗi chương trong tác phẩm là một câu chuyện riêng biệt về số phận và cuộc đời của mỗi nhân vật thông qua những lá thư tâm sự, chia sẻ gửi đến tiệm tạp hóa, trong mỗi câu chuyện đó nhân vật luôn cảm thấy bế tắc, đau khổ và cần người để giải bày, tâm sự. Mỗi chương trong tác phẩm là một thế giới thu nhỏ về kiếp sống của một con người, một cuộc đời. Ba tên trộm hay ba nhà tư vấn bất đắc dĩ trở thành những người hiểu rõ nhất toàn bộ câu chuyện, người kể chuyện dị sự toàn năng là người xuất hiện thoáng trong câu chuyện nắm rõ toàn bộ hệ thống câu chuyện đưa ra những yếu tố tiên tri, dự báo về cuộc đời của mỗi nhân vật.

Chương 2: Thổi kèn harmonica giữa đêm khuya kể về câu chuyện người nhạc sĩ hàng cá Matsuoka vốn không có tài năng về âm nhạc, nhưng lại quyết tâm theo đuổi con đường này, anh chịu sự phản đối của cha mẹ, bởi cha mẹ anh muốn anh thừa kế hàng cá, người cha tỏ thái độ gay gắt khi anh quyết tâm đến cùng theo đuổi âm nhạc. Matsuoka đã sáng tác và luyện tập rất nhiều ca khúc nhưng chưa có cơ hội thành danh bởi con đường âm nhạc anh theo đuổi vốn khốc liệt và trắc trở, cho đến khi anh xin biểu diễn âm nhạc tại trại trẻ mồ côi và sáng tác ca khúc Tái sinh và cứu mạng một đứa bé sống sót trong trại trẻ thì tên tuổi của anh mới được ghi nhớ, ca khúc Tái sinh vang lên từ đau thương và mất mát thể hiện rõ lòng dũng cảm và trái tim quả cảm của một người nghệ sĩ luôn mang trong mình khát khao được thể hiện và được công hiến. Khi theo đuổi con đường âm nhạc sau nhiều năm Matsuoka vốn không có danh tiếng gì đặc biệt, anh bị hoài nghi bị nghi kị, chịu những lời mắng nhiếc thậm tệ từ người cha của mình bởi ông không hề tin tưởng vào tài năng của anh, ông cho rằng với khoảng thời gian dài như vậy có lẽ, chẳng bao giờ anh có thể thành danh hay thành công mỹ mãn trong lĩnh vực âm nhạc: “*Những lời to tát ấy hãy nói khi nào mày làm được dù chỉ một việc. Mày đã làm được cái gì ra hồn khi theo đuổi âm nhạc chưa? Chưa, đúng không? Nếu mày quyết tâm dành tâm huyết cho một việc đến mức bỏ ngoài tai cả lời bố mẹ thì hãy tạo thành quả đi. Việc đó còn làm chưa được mà lại nghĩ có thể bán cá thì đúng là xúc phạm tao quá” Higashino Keigo, (2024).* Những lời mắng nhiếc

chối tai của bố khiến Matsuoka như tỉnh ngộ, anh quyết tâm với con đường mình đã chọn và thực hiện hết khả năng của mình trong âm nhạc. Cái chết của anh chứng minh cho phẩm chất cốt lõi của người nghệ sĩ: hy sinh vì người khác và mang trọn vẹn trái tim cống hiến cho những con người cùng khổ trong cuộc sống. Ở đây người kể chuyện dị sự hạn định đã làm tốt vai trò của mình khi kể chuyện một cách ngắn gọn về cuộc đời của một người nghệ sĩ và nguồn gốc ra đời của bài hát trữ danh Tái sinh, người kể chuyện đã chỉ ra những điểm nhấn quan trọng trong cuộc đời nhân vật để từ đó gửi đến thông điệp nhân văn quan trọng: Điều gì xuất phát từ trái tim sẽ đến với trái tim, âm nhạc xuất phát từ những điều chân chính sẽ cho ra đời những tuyệt phẩm đáng giá trong cuộc đời.

2.3. Di chuyển điểm nhìn

2.3.1. Điểm nhìn bên trong

Theo Genette, điểm nhìn bên trong được hiểu là điểm nhìn của người kể chuyện = điểm nhìn của nhân vật, điều này có nghĩa là điểm nhìn bên trong của người kể chuyện trùng khít với điểm nhìn của nhân vật. Người kể chuyện đang dùng điểm nhìn của nhân vật để quan sát và kể lại sự kiện [Hoàng Dĩ Đình].

Ở Chương 2: Thôi kèn harmonica giữa đêm khuya, điểm nhìn bên trong của tác phẩm đã được lồng ghép vào nhân vật Matsuoka: “Từ cấp hai anh đã say mê âm nhạc. Hồi lớp Tám trong một lần đến chơi nhà bạn cùng lớp, anh thấy nhà bạn có cây ghi ta. Người bạn nói đó là của anh cậu ta rồi dạy anh cách chơi. Đó là lần đầu tiên trong đời anh được chạm vào đàn ghi ta. Ban đầu, các ngón tay còn vụng về nhưng sau vài lần luyện tập, anh cũng chơi được một đoạn của bài hát đơn giản. Niềm vui sướng lúc ấy chẳng thể diễn tả bằng lời. Cảm giác hân hoan không tài nào có được trong giờ âm nhạc vì nghe qua băng chạy khắp người anh” Higashino Keigo, (2024). Đại từ “anh” được tác giả sử dụng, cho thấy điểm nhìn của tác giả và điểm nhìn của nhân vật trở thành một, tác giả sử dụng đại từ “anh” để đi sâu vào tâm trạng của nhân vật, bộc lộ niềm say mê của nhân vật - cách nói rất trực tiếp và rõ ràng.

Điểm nhìn bên trong của người kể chuyện đã được lồng ghép vào điểm nhìn của nhân vật khiến nhân vật tự kể câu chuyện của mình, nhờ đó tác phẩm càng hấp dẫn và lôi cuốn độc giả, là nơi để tác giả kéo độc giả vào câu chuyện và khiến câu chuyện trở nên hấp dẫn, sinh động hơn.

2.3.2. Điểm nhìn bên ngoài

Người kể chuyện với điểm nhìn bên ngoài, người kể chuyện ẩn mình đi, giấu mặt hoàn toàn đứng ngoài câu chuyện, không phát biểu gì về sự kiện và nhân vật, không đi vào nội tâm nhân vật và không biết gì hoạt động tâm lý của nhân vật, chỉ đứng im quan sát và ghi lại những lời nói và hành động của nhân vật như chiếc máy quay phim [Hoàng Dĩ Đình].

Trong tác phẩm Điều kỳ diệu của tiệm tạp hóa Namiya tác giả đã xây dựng rất nhiều đoạn hội thoại giữa các nhân vật để khiến câu chuyện trở nên hấp dẫn và người đọc có thể hiểu được những gì xảy ra trong suốt câu chuyện, các đoạn hội thoại giữa các nhân vật rất quan trọng vì đó là điều kiện để tạo nên các sự kiện trong câu chuyện. Thông qua các cuộc hội thoại giữa các nhân vật, người đọc có thể thấu hiểu tính cách của nhân vật, cách xử lý vấn đề đối với các sự kiện xảy ra trong câu chuyện của các nhân vật. Từ đoạn hội thoại của các nhân vật, bản chất của từng nhân vật rất khó bộc lộ bởi con người luôn cố gắng che giấu bản chất của mình và những suy nghĩ toan tính đằng sau.

Ba tên trộm trong tác phẩm đã có những đoạn hội thoại khá sâu sắc khi trở thành “cố vấn” trả lời thư cho tiệm tạp hóa Namiya: “Muốn là gì à? Mà đừng làm tao phì cười. Những kẻ như bọn mình thì làm được gì? Tiền không, học vấn không, mối quan hệ cũng không. Bọn mình chỉ làm được mấy việc vớ vẩn như vào nhà người ta chôm đồ thôi. Ấy thế mà cũng không được như dự tính. Cứ tưởng cuôm được thứ có giá, đã vậy cái xe dùng để chạy trốn lại lăn đùng ra hỏng. Thế nên giờ mới phải ở một nơi thế này, người ngợm đầy bụi. Những kẻ chẳng có lấy một điểm để hài lòng về bản thân như bọn mình thì sao có thể tư vấn được cho người khác” Higashino Keigo, (2024). Như vậy ba tên trộm đã có những nhận xét sâu sắc về chính bản thân mình, những nhận xét đó cho thấy các nhân vật tự ý thức về bản thân mình về năng lực và vị trí của mình trong xã hội, dù có sự cách biệt về vị trí trong xã hội, dù là thuộc tầng lớp bần cùng nghèo khổ trong xã hội nhưng trong trái tim của ba tên trộm vẫn đầy áp tính cảm cảm và sự xúc động, thương cảm với những nỗi đau khổ của những người đến nhờ tư vấn ở tiệm tạp hóa Namiya: “Nhưng mà chỉ cần mình viết gì đó thôi, tao nghĩ sẽ khác lắm. Chẳng phải vẫn hay

có chuyện rằng chỉ cần được nghe thôi cũng thấy biết ơn sao? Người này đang rất đau khổ vì không thể tâm sự với ai. Dù không đưa ra được lời khuyên gì to tát nhưng nếu mình trả lời rằng tôi rất hiểu phiền muộn của cô, hãy cố gắng lên thì chắc cô ấy sẽ cảm thấy nhẹ nhõm được đôi chút” Higashino Keigo, (2024). Có lẽ tác giả Higashino Keigo đã có con mắt rất “hiểu đời”, “hiểu người” khi ông nhìn thấu xã hội, trong xã hội không phải bất cứ người nào thuộc tầng lớp bần cùng, thất học đều xấu xa trong tâm hồn, khi viết tác phẩm này tác giả đã có ý tưởng táo bạo khi xây dựng những nhân vật thất học, hay chôn chia đồ của nhiều nhà khác lại là những người giàu lòng trắc ẩn đối với những lời tâm sự từ những người gửi thư về tiệm tạp hóa Namiya, phải chăng đây là cái Đẹp của thiên lương vụt sáng từ đồng tro tàn mà xã hội đã vùi lấp từ những tâm hồn đã nguội lạnh bị người đời khinh bỉ và ruồng bỏ chỉ chờ cơ hội để tỏa sáng phần tâm hồn đầy bản lĩnh và trí tuệ khi tư vấn nhiều vấn đề khúc mắc cho người khác.

2.3.3. Điểm nhìn tâm lý

Điểm nhìn tâm lý thể hiện rõ nhất thông qua tâm trạng, cảm xúc của nhân vật, điều này được thể hiện rõ trong lời tâm sự của các nhân vật qua các bức thư, mỗi bức thư như là lời tâm sự, giải bày thật lòng của người viết. Theo dõi xuyên suốt quá trình tư vấn của tác giả người đọc sẽ thấy được những lời giải bày tâm sự của các nhân vật trong tác phẩm được tư vấn hết sức tận tình và cặn kẽ, có lẽ xuất phát từ sự hiểu biết và sự đồng cảm của các nhà tư vấn “bất đắc dĩ”.

Mở đầu tác phẩm có lá thư của Thỏ Ngọc cung trắng: “Đây là lần đầu tiên tôi nhờ tiệm tư vấn. Tôi là Thỏ Ngọc cung trắng. Giới tính nữ. Mong tiệm thứ lỗi vì tôi không thể tiết lộ tên thật bởi có lý do riêng” Higashino Keigo, (2024). Hoặc: “Trong lúc một mình đau khổ, tôi tình cờ nghe được lời đồn về tiệm tạp hóa Namiya. Với tia hy vọng mong manh rằng biết đâu sẽ nhận được ý kiến tuyệt vời nào đó, tôi quyết định viết bức thư này. Tôi gửi kèm theo đây cả phong bì hồi âm. Xin hãy giúp tôi” Higashino Keigo, (2024). Và lời hồi đáp từ tiệm tạp hóa Namiya: “Tôi đã đọc thư của cô. Cô thật vất vả. Tôi rất hiểu nỗi phiền muộn của cô. Tôi có ý này, chỉ cần cô đưa anh ấy cùng tới nơi cô đến thôi.

Tôi xin lỗi vì không đưa được gợi ý gì hay”

Higashino Keigo, (2024).

Bên cạnh đó, điểm nhìn tâm lý còn chi phối hành động của nhân vật, ở chương 4: Mặc niệm bằng nhạc Beatles người đọc có thể nhận thấy sự thay đổi trong hành động của nhân vật Kousuke, cậu vô cùng yêu thích ban nhạc này, cậu mua và sưu tầm tất cả các loại đĩa của ban nhạc nhưng vì biến cố gia đình cậu buộc phải bán tất cả số đĩa yêu thích, chính vì vậy cậu cảm thấy nuối tiếc và có phần hụt hẫng khi phải hy sinh sở thích của mình. Cậu bé Kousuke theo dõi rất kỹ ban nhạc này và nhận ra từng biến đổi trong ban nhạc, đọc đoạn văn sau chúng ta sẽ thấy rõ cách nhìn thấy biểu hiện tâm lý của từng thành viên trong ban nhạc Beatles mà cậu đã quan sát được: “*Let it be là bộ phim tài liệu có lồng ghép các cảnh của buổi tổng duyệt và buổi biểu diễn. Cảm giác như có nhiều sự tình đan xen phức tạp nên họ buộc phải cho ghi hình... Cậu căng mắt nhìn phụ đề nhưng hoàn toàn không đọc được suy nghĩ của bất kỳ ai. Song có một thứ cậu có thể cảm nhận được từ hình ảnh trên phim. Đó là tâm trí của họ đã rời xa nhau”* Higashino Keigo, (2024), từ những biểu hiện nhỏ của các thành viên trong ban nhạc chúng ta có thể thấy nhân vật đã Kousuke có điểm nhìn tâm lý phát hiện mức độ gắn kết giữa các thành viên và nhận ra từng biến đổi nhỏ nhất của họ. Hoặc trong bức thư của Chó nhỏ lạc lối gửi tiệm tạp hóa Namiya, nhân vật này bày tỏ cảm xúc của mình thông qua giọng điệu và từ ngữ: “*Gửi tiệm tạp hóa Namiya. Cháu đã đọc thư hồi âm thứ hai của bác. Và cháu một lần nữa lại thấy hối hận. Nói thật cháu đã rất giận trước việc bác nghi ngờ cháu bị mờ mắt trước vẻ hào nhoáng và ma lực của đồng tiền. Ai lại nghĩ ra một chuyện như thế để đùa chứ”* Higashino Keigo, (2024). Qua bức thư trên, người đọc nhận ra chủ nhân của bức thư Chó nhỏ lạc lối khá xúc động khi thấy mình bị đánh giá không đúng từ người tư vấn.

Hình thức thư tín được lồng ghép trong câu chuyện như một giải pháp để tác giả hóa giải những bế tắc của nhân vật, mong người đọc cảm thông và đồng cảm. Đồng thời, hình thức này thể hiện tài năng của tác giả trong việc tạo ra tình huống để nhân vật có thể bộc lộ hết tính cách, con người mình qua hình thức viết thư, đây là một hình thức đặc biệt, qua đó nội tâm của nhân vật được giải bày và chuyển hóa số phận nhân vật theo ý đồ của tác giả.

III. KẾT LUẬN

Câu chuyện Điều kỳ diệu của tiệm tạp hóa Namiya là một trong những câu chuyện đáng đọc, đáng suy ngẫm. Người đọc nhận được nhiều bài học từ những câu chuyện nhân văn, giàu ý nghĩa trong tác phẩm. Một nhà văn từng nói rằng: “*Nơi lạnh nhất không phải là Bắc Cực mà là nơi thiếu*

tình người”, và tác phẩm Điều kỳ diệu của tiệm tạp hóa Namiya đã chứng minh rằng: chỉ có tấm lòng lương thiện của những con người cùng cảnh ngộ mới có thể giúp đỡ nhau và đỡ nhau tiến lên trong cuộc sống, điều mà xã hội hiện đại ngày nay người ta rất ít khi bắt gặp và rất khó nhìn thấy trong cuộc sống.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Higashino Keigo, (2024), *Điều kỳ diệu ở tiệm tạp hóa Namiya*, NXB Hội nhà văn
- Đỗ Lai Thúy (2002), *Chân trời có người bay*, NXB Văn hóa thông tin, Hà Nội
- Kaufmann V.2011. *Kristeva: Không có lý thuyết mà chỉ có các sáng tạo lý thuyết*, Cao Việt Dũng trích dịch từ nguồn Vincent Kaufmann, LaFaute à Mallar mé, L’aventure de la théorie littéraire, Seuil, 2011, p.256 -263.
- Thụy Khuê, 2017, *Phê bình văn học thế kỉ XX*, NXB Hội nhà văn, Hà Nội.
- Kundera Milan (2014), *Màn*, Trần Bạch Lan dịch, NXB Văn học, Hà Nội
- Kỷ yếu Hội thảo quốc gia Văn học và giới (2019)*, Nxb Đại học Huế